

بررسی تأثیر سکونت‌گاه‌های غیررسمی بر احساس امنیت اجتماعی «مطالعه موردی: یحیی آباد آران و بیدگل»

اکرم ملکیان^{۱*}

اسماعیل عبداللهی^۲

مریم یارمحمد توسکی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۴/۰۲

چکیده

طی دهه‌های اخیر به تدریج محلات نابسامان و سکونتگاه‌های غیررسمی، به‌طور عمده در حاشیه شهرهای بزرگ کشور، خارج از برنامه رسمی توسعه شهری و به صورت خودرو شکل گرفته و گسترش یافته است. اسکان غیررسمی در ایران مانند بسیاری از دیگر کشورهای جهان، پدیده‌ای روبه رشد می‌باشد که شهرهای کشور را با مسائل جدیدی روبه‌رو ساخته است. اسکان غیررسمی، به سبب ایجاد فقر و گسترش آن و نیز به مخاطره انداختن محیط‌زیست و تحمیل هزینه‌های سنگین برای حل مشکلات، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری تلقی می‌گردد، سکونت‌گاه‌های غیررسمی به عنوان آئینه تمام‌نمای مسائل شهری، جایگاه و اهمیت خاصی در تحقیقات علمی پیدا کرده است. محله یحیی‌آباد شهر آران و بیدگل نیز به عنوان یکی از سکونتگاه‌های مورد اشاره می‌باشد که با پدیده اسکان غیررسمی مواجه است. در این پژوهش به بررسی آسیب‌شناسی کالبدی و نامنی آن در فضاهای شهری پرداخته می‌شود. لذا منطقه مورد مطالعه با استفاده از نرم‌افزارهای سیستم اطلاعات جغرافیایی و گوگل ارث، موقعیت‌یابی شده و توزیع فراوانی، درصد گرایش به انحراف و کجروی اجتماعی و نامنی بررسی می‌شود. مطالعات نشان داد گرایش به انحرافات اجتماعی (مصرف سیگار، مصرف مواد مخدر و...) در محلات حاشیه‌نشین بیشتر غیر حاشیه‌نشین می‌باشد که همه این عوامل در کنار هم باعث بروز نامنی در فضای شهری آران و بیدگل شده است.

کلیدواژه‌ها: سکونت‌گاه‌های غیررسمی، نامنی، فضاهای شهری، سیستم اطلاعات جغرافیایی، آران و بیدگل.

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران

۳- استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران

۱. مقدمه

داشتن مسکن یا سرپناهی مناسب که امروزه در چارچوب شهروندی تعریف می‌شود، جزو حقوق بنیادین شهروندان هر سرزمینی به حساب می‌آید. چنین حقی در قوانین اساسی ملل عالم و از جمله ایران به رسمیت شناخته شده است و دولت‌ها موظف شده‌اند شرایط دستیابی خانواده‌ها به مسکن متعارف را فراهم آورند. لیکن علی‌رغم پذیرش این حق، معضل سرپناه به منزله یکی از حادث‌ترین و پیچیده‌ترین مسائل اجتماعی کشورهای جهان همچنان مطرح است. البته مشکل مسکن معضلی تازه نیست. واقعیت آن است که مشکل سرپناه به قدمت زندگی جمعی انسان است. در منابع و متون تاریخی ایران، از خرابه‌خوابی، ویرانه‌نشینی، در قبرستان‌های متروک خوابیدن و زندگی در بیغوله‌ها مکرر یاد شده است؛ اما آن‌چه امروزه به نام مشکل مسکن مطرح می‌شود، محصول سر برآوردن و بالیدن نظام سرمایه‌داری است. در دوران‌های ماقبل سرمایه‌داری، بخش عمده جمعیت در روستاها و مزارع زندگی می‌کردند و به دست خود برای خود سرپناهی تدارک می‌دیدند. از سوی دیگر، اختلاف طبقاتی، یا در جوامعی که طبقه به معنای خاص آن تنها در حالت جنینی وجود دارد، اختلاف بین عوام و خواص مانند امروز عمیق و گسترده نبوده است. ضمناً مسکن تنها بر پایه ارزش مصرف، یعنی ارضای نیازی پایه‌ای ارزیابی می‌شده است؛ اما با پیدایش سرمایه‌داری، به ویژه ورود آن به سرمایه‌داری صنعتی در قرن هجدهم میلادی و پیدایش کلان‌شهرهای چندمیلیونی، معضل مسکن، به خصوص سرپناه تهیدستان شهری، به صورت جدی مطرح شد و در قرن نوزدهم به مهم‌ترین مسئله شهرهایی تبدیل شد که با رشدی خیره‌کننده روبه‌رو بودند. همین گستردگی، عمق و شدت معضل سبب شده تا مسکن بیشتر از دریچه اقتصاد مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. اینجا است که در هر طبقه اجتماعی مسکن معنایی متفاوت پیدا می‌کند. برای ثروتمندان مسکن، ویلایی است که از اساس بر پایه ذائقه آنان ساخته می‌شود و در ضمن باید منعکس‌کننده جایگاه اجتماعی ایشان نیز به حساب آید و در رقابت نوکیسه‌گان حرف اول را بزند. برای طبقه متوسط، مسکن سرپناهی است که آماده خریداری می‌شود و امروزه بیشتر شکل آپارتمان به خود می‌گیرد و فضایی خصوصی تلقی می‌شود. برای طبقه کارگر، مسکن انبوه، الگویی رایج است و نیاز مصرفی را ارضا می‌کند؛ اما مسکن برای بیکاران پنهان جهان سومی هر جایی است که خانواده پرجمعیت را از سرما، باد، طوفان، سگان ولگرد و ناامنی دنیای تیره شبانگهان در امان نگاه می‌دارد. مهم‌تر از این‌ها مسکن سرپناهی است که اجاره‌بهای رو به افزایش دائمی را از سبد هزینه خانوار می‌کاهد و

اجازه می‌دهد تا زحمتکشان نفس تازه کنند، بهتر بخورند و بهتر بپوشند. چنین بحث‌هایی ابعاد اجتماعی مسکن را به حاشیه رانده است و کمتر از مسکن به منزله واحد اجتماعی فضا یاد می‌شود. دیگر کمتر کسی به اهمیت مسکن همچون عرصه خصوصی سخن به میان می‌آورد؛ عرصه‌ای که خانواده‌ها را حداقل برای ساعتی از شرزگی، ازدحام و انبوهی، خشونت و سرسختی شهرهای چندمیلیونی پرشتاب در امان نگاه می‌دارد.

پرداختن به سکونت‌گاه‌های غیررسمی فی‌نفسه و جدا از تحولات ساختاری و فرآیندهای اقتصاد سیاسی و اجتماعی راه به جایی نمی‌برد. شکست صدها برنامه در سطح جهان و کوشش‌های نابخردانه در تخریب سکونت‌گاه‌های غیررسمی گواه این مدعاست. فهرست چنین برنامه‌هایی آن‌چنان بلند است که برای بیان همه آن‌ها مثنوی هفت هزار من کاغذ خواهد شد. کافی است اشاره شود که پس از ۴۰ سال درگیری با سکونت‌گاه‌های غیررسمی نخستین بار در آمریکای لاتین و سپس در جنوب شرقی آسیا و هزینه کردن میلیاردها دلار سرمایه، امروزه پذیرش آن‌ها در دستور کار قرار گرفته و ادغام سکونت‌گاه‌های غیررسمی در شهرها و نهایتاً بهسازی آن‌ها سخن به میان آمده است (گروه مؤلفان، ۱۳۸۳: ۲۸).

۲. بیان مسأله

فقر مسکن در ایران در مناطق شهری عمدتاً به صورت اسکان غیررسمی جلوه نموده و در حال گسترش است (اطهاری، ۱۳۸۴: ۱۱۳). سکونتگاه‌های غیررسمی شامل مساکن خودرو و بدون هویت قانونی است که در اطراف شهرها به‌طور نامنظم پراکنده شده‌اند. واحدهای مسکونی آن با مصالح بی‌دوام و کم‌دوام و فرسوده ساخته شده و تجهیزات و خدمات شهری آن ناکافی است. یکی از مهم‌ترین نمادها در شناخت وضعیت سکونت در این مناطق، توجه به شاخص‌ها و نماگرهای کالبدی مسکن است (UN-HABITAT, 2005: 1).

مسکن و شرایط محیطی آن، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در میزان رضایت‌مندی فرد از سکونت در یک محله به شمار می‌رود. اقشار کم‌درآمد برای تأمین مسکن در شهرها، از اولین مرحله که انتخاب مکان مناسب برای سکونت در شهر است تا تأمین زمین، کسب مجوز احداث مسکن، تأمین هزینه ساخت‌وساز و تجهیز آن با مشکل مواجه هستند. گسترش فزاینده مشکلات مسکن در شهرهای کشور و ضرورت برطرف کردن آن، لزوم توجه به ریشه‌های آن را اجتناب‌ناپذیر می‌کند (Westaway, 2006: 186).

اسکان غیررسمی به سبب بازتولید فقر و گسترش آن، به مخاطره انداختن کیفیت محیط‌زیست و تحمیل هزینه گزاف برای حل مشکلات آن، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری به شمار می‌رود و نیازمند تدابیر ویژه برای ساماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده است.

۳. پیشینه تحقیق

فرهنگ جغرافیای انسانی، ویراسته جانستون و دیگران، سکونت‌گاه‌های غصبی یا تصرفی را مجموعه‌ای سرپناه که سازندگان آن نه زمین را مالکند و نه آن را در اجاره دارند تعریف کرده است؛ و منظور از آن این است که همه انواع آلونک‌نشینی و مانند آن در واقع کنشی است در مقابل برنامه‌ریزها و مقررات برنامه‌ریزی شهری که مردم تهیدست در تقابل با قوانین رسمی به کار می‌بندند پژوهش‌های جامعه‌شناسان و جغرافیدانان شهری نشان می‌دهد که افراد کم‌درآمد شهری با سکونت در مناطق فقربزه و در مسکن نامناسب معمولاً بیش از سایر شهروندان در معرض آسیب‌های روانی قرار می‌گیرند (سعیدنیا، ۱۳۸۷: ۴۶۸).

مطالعات و پژوهش‌های متعددی پیرامون سکونت‌گاه‌های غیررسمی و حاشیه‌نشین صورت گرفته که عمدتاً شامل علل شکل‌گیری آن‌ها، پیامدها و آثار مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها در ابعاد مختلف؛ مشخصات و ویژگی‌های آن‌ها از جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و روند شکل‌گیری آن‌هاست.

ابراهیم‌زاده و همکاران (۱۳۸۹)، در تحقیقی که تحت عنوان نقش مهاجرت‌های روستایی در اسکان غیررسمی مطالعه موردی: متروپل اهواز انجام گرفته است، به تحلیل نقش مهاجرت در متروپل منطقه‌ای استان خوزستان پرداخته‌اند، یافته‌ها نشان می‌دهد که مسأله مهاجرت‌های شهر اهواز به عنوان یکی از مباحث مهم جمعیتی قابل طرح است و سرنوشت آینده شهر به روند مهاجرت‌های صورت گرفته به این شهر مرتبط بوده و این مهاجرت‌ها نیز با استقرار صنایع در این شهر پیوند داشته است.

زیاری و نوذری (۱۳۸۷)، در پژوهشی که توسط زیاری و نوذری تحت عنوان ساماندهی و توانمندسازی اسکان غیررسمی شهر اهواز کوی منبع آب انجام یافته است، پس از بررسی‌های به‌عمل‌آمده علت شکل‌گیری این پدیده، نتیجه صنعتی شدن شهر اهواز و مهاجرت‌های بی‌رویه از یک‌سو و مسائل و مشکلات اقتصادی و فقدان مدیریت واحد و هماهنگ در زمینه مسائل و مشکلات مهاجرتی و اسکان اولیه مناسب آن‌ها بوده است.

ربانی خوراسگانی و دیگران (۱۳۸۵)، بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مسأله حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی آن در شهر اهواز دریافتند مهاجرت از محیط‌های کوچک روستایی و شهری اطراف به شهر اهواز، مهم‌ترین عامل ایجاد و گسترش مناطق حاشیه‌نشین است که خود تحت تأثیر دافعه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی محل سکونت قبلی و جاذبه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی شهر است. همچنین، در بحث پیامدهای اجتماعی مشخص شد که بین شدت حاشیه‌نشینی و افزایش میزان محرومیت نسبی حاشیه‌نشینان رابطه وجود دارد که در نهایت، باعث حاکم شدن فرهنگ فقر در منطقه حاشیه‌نشین شده است.

داداشی و پهلوان‌پور (۱۳۹۱)، به بررسی میزان نقش احساس امنیت و ایمنی در ایجاد بحران هویت شهری در سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهرهای بزرگ پرداخته‌اند. طبق تحقیقات انجام شده بیشترین رفتارهای مجرمانه با توجه به عدم کیفیت فضاهای شهری صورت می‌گیرد که عدم توجه به بهبود این مناطق آن را به نقطه‌ای برای تمرکز بزهکاران تبدیل می‌کند هدف از این نوشتار آشنایی با روش‌های نظری هویت دهی به این مکان‌ها و ایجاد امنیت به کمک دانش طراحی محیطی است.

نورایی و همکاران (۱۳۹۲)، تحلیل امنیت در سکونت‌گاه‌های غیررسمی با تأکید بر آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی: محله خاک سفید تهران) را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان می‌دهد کمترین میزان امنیت به دلیل تعدد آسیب‌های اجتماعی در اکسپرت چوئیک و نرم‌افزار محله خاک سفید، در قسمت میدان نواب صفوی قابل‌مشاهده است و وجود چنین آسیب‌هایی در این میدان، بر روی محدوده‌های اطراف آن نیز تأثیر بسیار منفی گذارده است، به طوری که این مناطق نیز به نواحی ناامنی از منظر آسیب‌های اجتماعی تبدیل گردیده‌اند و به‌کارگیری برنامه‌ای جهت بهبود بخشی وضعیت امنیت در این نقاط را ضروری نموده است.

عزیزیان و همکاران (۱۳۹۳)، یکی از اثرات نامطلوب رشد سریع و نامطلوب شهرها سکونت‌گاه‌های غیررسمی است که به عنوان آیینیهی تمام‌نمای مسائل شهری، دارای اهمیت ویژه در تحقیقات اجتماعی می‌باشد. هدف از انجام این تحقیق شناسایی عوامل اقتصادی در شکل‌گیری مسکن حاشیه‌نشینان خواهد بود، در این مقاله سعی بر آن است که یک تعریف کلی و همه‌جانبه از حاشیه‌نشینی ارائه و راه‌کارهایی نیز جهت رفع این معضل ارائه شود.

۳-۱. تعریف اسکان غیررسمی

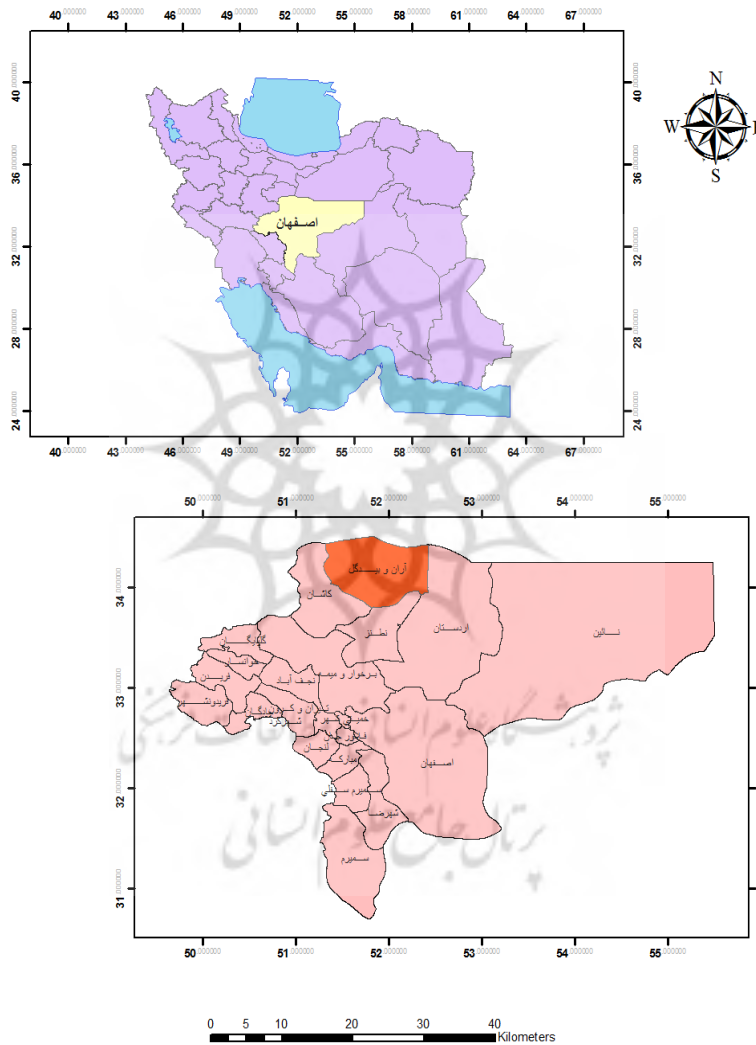
اسکان غیررسمی تاکنون در ایران با نام‌های مختلفی به کار برده شده است به ویژه حاشیه‌نشینی، زاغه‌نشینی، مسکن نابهنجار، اسکان خودانگیخته، اسکان خودجوش، گودنشینی، خیمه‌نشینی، خرابه‌نشینی و بیغوله‌نشینی در زیر به چند تعریف ارائه شده از این پدیده می‌پردازیم. محلات زاغه‌نشین آخرین چاره بازماندگان است و در تلاش بی‌امان برای به دست آوردن مزایای شهری، این محلات از نظر مدرسه، شغل، جمع‌آوری زباله، روشنایی معابر خدمات اجتماعی و هر چیز دیگری که به‌طور دسته‌جمعی فراهم می‌شود نیز بازنده هستند. محله زاغه‌نشین محله‌ای است که جمعیت آن نمی‌تواند در روند رقابت برای خدمات و پیشینه تحقیق کالاهای عمومی به نحو مؤثری شرکت جوید و بدین ترتیب کنترلی بر نحوه توزیع این خدمات و کالاها ندارد (هاروی، ۱۳۷۶: ۷۲).

طی دهه‌های اخیر به تدریج محلات نابسامان و سکونت‌گاه‌های غیررسمی، به‌طور عمده در حاشیه شهرهای بزرگ کشور، خارج از برنامه رسمی توسعه شهری و به صورت خودرو شکل گرفته و گسترش یافته است. این محلات خودرو یا حاشیه‌نشین، به بیان درست‌تر اسکان غیررسمی نامیده شده‌اند و کارکرد اصلی آن‌ها تأمین زمین و الگوی ساخت متناسب با توان مالی گروه‌های کم‌درآمد اغلب مهاجر است. این‌گونه سکونتگاه‌ها که سیمای نازیبا، خدمات ناکافی و ساکنان کم‌توان و مشاغلی نامطمئن دارند، محیطی آماده برای پذیرش نابهنجاری‌های اجتماعی و باز تولید فقر فراهم می‌سازند و خطرپذیری بالایی در برابر سوانح طبیعی دارند (وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۹۲).

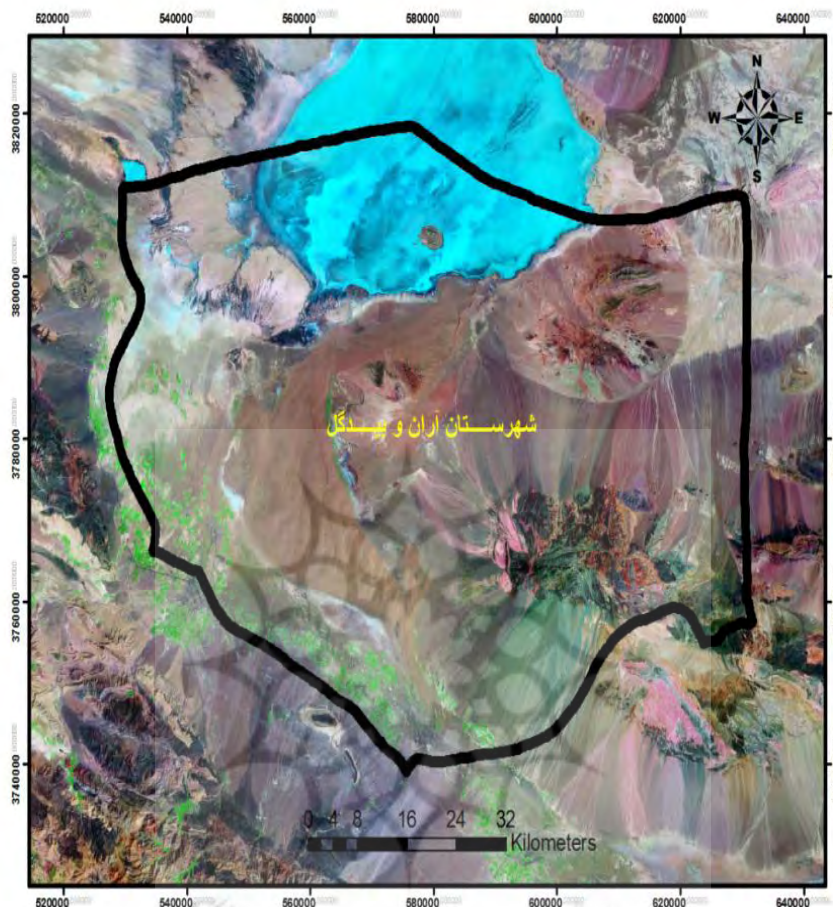
۳-۲. معرفی منطقه مورد مطالعه

آران و بیدگل از توابع استان اصفهان با وسعت ۶۰۵۱ کیلومتر مربع، در شمالی‌ترین نقطه استان اصفهان واقع است که حدود ۹۰۰۰۰ جمعیت را در خود جای داده است و در پنج کیلومتری شمال کاشان قرار دارد. این شهرستان که در حاشیه جنوب غربی کویر مرکزی ایران واقع شده از شمال به دریاچه نمک و استان‌های سمنان و قم، از مشرق به شهرستان‌های نطنز و اردستان و از جنوب و غرب به شهرستان کاشان محدود می‌شود. ارتفاع متوسط شهرستان از سطح دریا ۹۱۲ متر و در مختصات ۵۱ درجه و ۲۹ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۴ درجه و ۱۴ دقیقه عرض جغرافیایی می‌باشد. شهرستان آران و بیدگل بخش وسیعی از دشت آبرفتی حوضه جنوبی دریاچه نمک بوده و شیب آن از

جنوب به شمال است. در قسمت‌های شرق و شمال آن، تپه‌های ماسه‌ای به صورت نوار از جنوب شرقی به شمال غرب کشیده شده که طول آن در حدود ۱۲۰ کیلومتر و عرض متوسط آن ۲۵ کیلومتر و ارتفاع آن بین ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ متر است و در اصطلاح محلی به «بندریگ» شهرت دارد (نیک‌اندیش، ۱۳۸۸: ۲۲).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی آران و بیدگل

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی آران و بیدگل روی تصویر ماهواره‌ای

۴. روش‌ها

از جمله سکونت‌گاه‌های غیررسمی در شهر آران و بیدگل، محله یحیی‌آباد است که در این پژوهش به بررسی آسیب‌شناسی کالبدی و نامنی آن در فضاهای شهری پرداخته می‌شود. بدین ترتیب ابتدا منطقه مورد مطالعه با استفاده از نرم‌افزارهای سیستم اطلاعات جغرافیایی و گوگل ارث بررسی و موقعیت‌یابی شده و توزیع فراوانی، درصد گرایش به انحراف و کجروی اجتماعی و نامنی بررسی می‌شود.

۵. یافته‌های تحقیق

در ایران پیدایش نخستین اجتماعات آلونک نشین مربوط به سال ۱۳۱۱ در شهر تهران می‌باشد؛ اما رشد و گسترش اجتماعات آلونک نشین به بعد از کودتای ۲۸ مرداد به خصوص از سال ۱۳۳۵ به این طرف برمی‌گردد. نخستین اجتماعات حاشیه‌نشین در جنوب شهر تهران تمرکز یافتند. بر این اساس رشد حاشیه‌نشینی در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ ابتدا از تهران شروع شده است. گسترش تأسیسات شهری و شبکه‌های ارتباطی و همچنین افزایش درآمد حاصل از نفت، موجب رونق شهرها و ایجاد جاذبه‌های شهری گردید و از سوی دیگر، اصلاحات ارضی و مکانیزاسیون، دافعه‌های روستایی را تشدید نمود و تا به امروز به حیات خود ادامه داده است (شاطریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۸ و ۹).

تا چند دهه قبل یکی از ویژگی‌های شهر آران و بیدگل در مقایسه با شهرهای دیگر کشور، نبود پدیده‌ای به نام زاغه‌نشینی و حاشیه‌نشینی در این شهر بود. در حالی که ما در شهر تهران شاهد زاغه‌های نسبتاً وسیعی در نارمک و بهجت‌آباد و دیگر گوشه و کناره‌های آن بودیم که در دهه‌ی ۱۳۴۰ عمدتاً تخریب و به کوی نهم آبان - ۱۳ آبان کنونی منتقل شد.

۵-۱. امنیت در شهر آران و بیدگل

با توجه به این که شهر آران و بیدگل دارای جمعیت زیادی نیست ولی به علت بافت و شکل نامنظم شهر، خانه‌های قدیمی متروکه فراوان، کوچه‌های تنگ و باریک و خیابان‌های کم عرض و... در امنیت شهر تأثیر بسیار زیاد دارند. همچنین وجود کویر و کاروانسرای مرنجاب در شمال شهرستان که در بیشتر مواقع سال به ویژه چهارشنبه‌سوری و ایام عید پذیرای تورهای گردشگری از سراسر ایران می‌باشد به دلیل عدم وجود یگان‌های انتظامی باعث بر هم زدن امنیت شهرستان می‌شود.

۵-۲. سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر آران و بیدگل

شهر آران و بیدگل نیز، به تبع گسترش شتابان شهرنشینی با پدیده حاشیه‌نشینی منطقه پیرامونی مواجه شده است، به طوری که سطح زندگی در این منطقه از نظر کیفی، نسبت به سایر مناطق و محله‌های شهری متفاوت است و در سطح بسیار پایینی قرار دارد. عواملی چون بیکاری، فقر، نداشتن مسکن استاندارد، قرار گرفتن در انزوای اجتماعی، عدم تعلق خاطر و وابستگی به ارزش‌ها، باعث بروز ناهنجاری اجتماعی و گسترش آسیب‌های شهری در این شهر شده است. بنابراین محلات حاشیه‌نشین در شهر آران و بیدگل، علاوه بر این که سبب

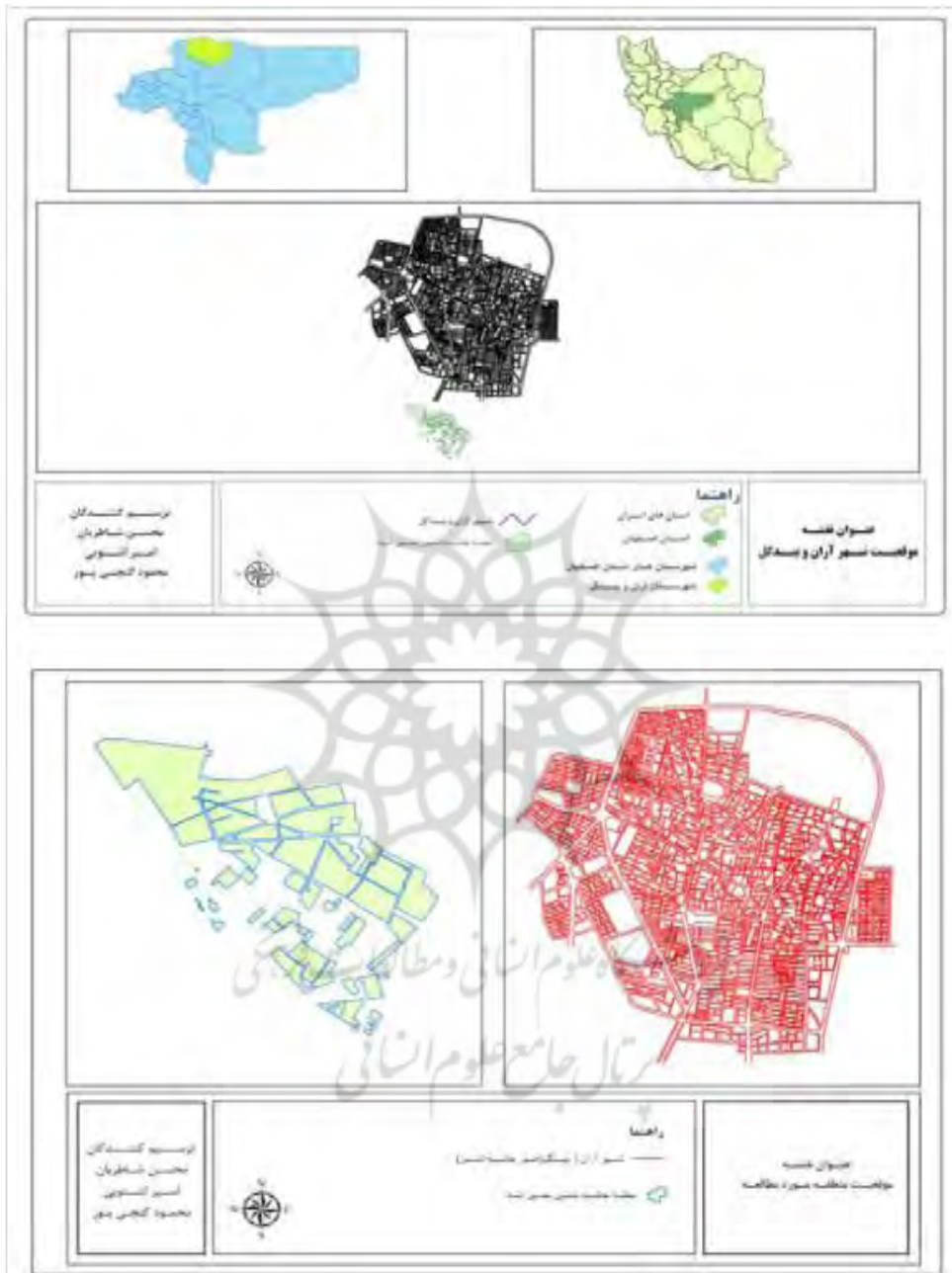
ناهمگونی در سیمای شهری شده، بلکه موجب بر هم ریختن تعادل و توازن فرهنگی و گسترش بزهکاری، تعارض، فقر و ناهمگونی اجتماعی - جمعیتی و نظایر این‌ها گشته‌اند (شاطریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰).

منطقه حاشیه‌نشین یحیی‌آباد از سال ۱۳۸۲ در قسمت جنوبی شهر آران و بیدگل و حد فاصل بین دو شهر کاشان و آران و بیدگل شکل گرفته است. ساکنین این منطقه از مهاجرین روستایی شهرهای مذکور و همچنین افراد غیربومی شامل اقوام کرد، لر و ترک تشکیل می‌شود.

جدول ۱: اطلاعات جمعیتی محدودهای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰

منطقه	جمعیت	بعد خانوار	بار تکفل	نسبت جنسی	درصد باسواد	درصد بی‌سواد	تراکم نفر در واحد مسکونی
شهرستان آران و بیدگل	۵۵۸۳۳	۳/۶	۱/۱	۱۰۱	۸۴/۶	۱۵/۴	۳/۶
محله حاشیه‌نشینی یحیی‌آباد	۶۱۸	۳/۰۱	۲/۱	۱۲۰	۸۱/۶	۱۸/۴	۴/۵

منبع: مرکز آمار ایران سال ۱۳۹۳

شکل ۳: موقعیت شهر آران و بیدگل و محله حاشیه‌نشین یحیی آباد

در جدول (۲) توزیع فراوانی و درصد گرایش به انحراف و کجروی اجتماعی در ۱۸ گویه به تفکیک دو محله مورد مطالعه آورده شده است.

جدول ۲: توزیع فراوانی گرایش به انحرافات اجتماعی در محلات حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین

گویه	حاشیه‌نشین			غیر حاشیه‌نشین		
	کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد
مصرف سیگار	۱۹/۹	۲۲/۵	۵۷/۶	۷۰/۵	۲۹/۵	-
مصرف مواد مخدر	۲۱/۹	۲۵/۸	۴۹/۷	۷۷/۲	۲۲/۸	-
تخریب اموال عمومی	۵۱	۲۵/۲	۲۳/۲	۶۷/۸	۱۷/۴	۱۴/۸
تقلب در امتحان	۲۹/۸	۱۵/۲	۵۵	۵۹/۱	۴۰/۹	-
مصرف مشروبات الکلی	۴۹/۷	۲۷/۲	۲۳/۲	۹۲/۶	۷/۴	-
مزاحمت در محله	۴۹/۷	۲۰/۵	۲۹/۸	۵۸/۲	۱۴/۸	-
خارج شدن از منزل تا نیمه‌شب	۳۱/۸	۴۱/۷	۲۶/۵	۷۷/۹	۲۲/۱	-
تماشای فیلم مستهجن	۵۷/۶	۳۰/۵	۱۱/۹	۵۹/۱	۱۶/۱	۲۲/۱
فحاشی و کلمات رکیک	۴۷	۲۳/۲	۲۹/۸	۸۴/۶	۱۵/۴	-
نافرمانی از والدین و توهین به آنها	۵۵	۱۸/۵	۲۶/۵	۸۹/۹	۱۰/۱	-
شرط‌بندی و قماربازی	۷۴/۲	۱۹/۹	۶	۸۴/۶	۱۳/۴	۲
استفاده از ماهواره	۴۶/۴	۲۴/۵	۲۹/۱	۴۳/۶	۵۶/۴	-
دزدی و سرقت	۵۸/۳	۲۹/۸	۹/۳	۸۷/۹	۱۰/۱	-
خرید و فروش مواد مخدر	۵۱/۷	۲۱/۹	۲۶/۵	۷۴/۵	۲۵/۵	-
اخراج از مدرسه و کلاس درس	۸۰/۸	۲/۶	۱۶/۶	۸۷/۹	۱۲/۱	-
رعایت حقوق دیگران	۴۳/۷	۲۷/۸	۲۸/۵	۱۲/۱	۴۰	۴۰/۹
رعایت قوانین جامعه	۳۲/۵	۴۲/۴	۲۵/۲	۲۲/۱	۳۲/۹	۴۵
فرار از مدرسه	۷۷/۵	۱۱/۳	۱۱/۴	۹۷/۳	۲/۷	-

از ترکیب ۱۸ گویه انحرافات و کجروی‌های اجتماعی ابعاد انحرافات اجتماعی حاصل شده است. در جدول (۳) توزیع درصد پاسخگویان به تفکیک حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین ۸/۶ درصد پاسخگویان بیان داشتند که در منطقه حاشیه‌نشین میزان گرایش مشاهده می‌شود. به انحرافات اجتماعی به میزان زیادی وجود دارد، در صورتی که این مقدار در منطقه غیر ۵/۴ درصد می‌باشد. بنابراین، میزان گرایش به انحرافات اجتماعی در منطقه حاشیه‌نشین بیش از منطقه غیر حاشیه‌نشین می‌باشد.

جدول ۳: توزیع گرایش فراوانی به انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین

غیر حاشیه‌نشین			حاشیه‌نشین			ابعاد انحرافات اجتماعی
زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم	
۵/۴	۱۹/۵	۷۵/۲	۸/۶	۳۵/۸	۵۵/۶	

۶. نتیجه‌گیری

اسکان بشر نقشی تمدن‌ساز در فرآیند تاریخی توسعه جوامع داشته است و در این فرآیند، شهرها به مثابه برترین سطح اسکان، کانون ایفای این نقش بوده‌اند. چشم‌انداز توسعه جهانی نشان می‌دهد این نقش همچنان تداوم دارد و این مهم در گرو حفظ محیط‌زیست است. از پدیده‌های عمده ناپایدارکننده شهری - به ویژه در کشور ما - اسکان غیررسمی - به عنوان گونه‌ای از شهرنشینی با مشکلات حد- است که رو به گسترش نیز هست. امروز که سکونت‌گاه‌های غیررسمی به عنوان یک واقعیت و بخش انکارناپذیر شهرهای کشورمان پذیرفته شده‌اند، تقویت بخشی از جنبه‌های مثبت و تضعیف جنبه‌های منفی این سکونت‌گاه‌ها با تأکید بر امکانات بالقوه و بالفعل موجود در فضاها امکان‌پذیر است.

در طول تاریخ شهرنشینی، ساخت‌وسازهای غیررسمی بخشی از حیات ناپایدار شهری بوده‌اند. این محلات به واسطه تأمین تقاضای سرپناه اقشار کم‌درآمد، محل تجمع گونه‌های مختلف اقشار و طبقات اجتماعی فرودست هستند. تقاضا و تجمعی که شاکله ناپایداری حیات شهری این محله‌ها را شکل داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد در شهر آران و بیدگل به دلایل مختلف، از جمله وضعیّت اقتصادی شهر، ارزانی نسبی اجاره‌ی مسکن یا قیمت آن، نزدیکی تعداد زیادی روستا که بعضی جزئی از شهر شده‌اند و خود هسته‌های اولیه سکونت‌گاه‌های غیررسمی‌اند ما کمتر شاهد زاغه‌نشینی یا هرگونه سکونت‌گاه‌های غیررسمی بودیم؛ اما در سال‌های اخیر این شهر نیز همانند سایر شهرهای دیگر کشور دچار پدیده‌ی سکونت‌گاه‌های غیررسمی شده است. همچنین مطالعات نشان داد گرایش به انحرافات اجتماعی (مصرف سیگار، مصرف مواد مخدر و...) در محلات حاشیه‌نشین بیشتر غیر حاشیه‌نشین می‌باشد که همه این عوامل دست به دست هم داده و باعث بروز ناامنی در فضای شهری آران و بیدگل شده است.

۷. پیشنهادات

- ۱- راهبرد اصلی ساماندهی مسکن محله یحیی‌آباد، توانمندسازی توأم با ارتقای کیفیت سکونت است.
- ۲- تسهیل در صدور پروانه ساختمانی بر اساس اسناد مالکیت موجود، تأمین الزامات مقاوم‌سازی مساکن، تشویق به افزایش تراکم مسکونی است.
- ۳- ایجاد شرایط مشارکت سازندگان حرفه‌ای برای تولید مسکن، حذف یا کاهش تعرفه‌های نوسازی و بهسازی.
- ۴- اختصاص منابع اعتباری بخش مسکن و فراهم نمودن امکان آسان دستیابی ساکنان به آن، تشکیل صندوق‌ها قرض‌الحسنه محله.
- ۵- کمک به تأمین مصالح با قیمت مناسب از سوی دستگاه‌های ذی‌ربط و آموزش ساکنان در خصوص مزایای مسکن استاندارد و معایب مسکن غیراستاندارد و نامناسب و تشویق سازندگان حرفه‌ای برای تولید مسکن در محدوده.
- ۶- برای ارتقای کیفیت وضعیت محیط سکونت مردم محله، استفاده از مشارکت همه‌جانبه مردم در تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اجرای پروژه ساماندهی اصل اساسی است. لذا، مهم‌ترین گام تدارک دیدن ساختاری مشارکتی در تهیه و اجرای طرح ساماندهی این سکونت‌گاه است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ وارثی، حمید و اکبری، محمود (۱۳۸۹)، «نقش مهاجرت‌های روستایی در اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: متروپل اهواز)»، *مجله پژوهش‌های روستایی دانشگاه تهران*، ۱: ۵۱.
- گروه مؤلفان (دانشگاه پیام نور) (۱۳۸۳)، *بررسی مسائل اجتماعی ایران (رشته علوم اجتماعی)*، تهران: دانشگاه پیام نور.
- داداشی، سعیده و پهلوان، رسول (۱۳۹۱)، بررسی میزان نقش احساس امنیت و ایمنی در ایجاد بحران هویت شهری در سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهرهای بزرگ، اولین همایش ملی مدیریت بحران شهری با چشم‌انداز افق ۱۴۰۴.
- ربانی خوراسگانی، علی؛ وارثی، حمیدرضا و طاهری، زهرا (۱۳۸۸)، «تحلیلی بر علل اصلی شکل‌گیری مناطق حاشیه‌نشین در شهر اصفهان) نمونه موردی: ارزنان و دارک»، *جغرافیا و توسعه*، ۷(۱۳): ۹۳-۱۲۵.
- زیاری، کرامت‌اله و آذردخت، نوذری (۱۳۸۸)، «ساماندهی و توانمندسازی اسکان غیررسمی شهر اهواز (کوی منبع آب)»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۱، ۴۸: ۲۱-۳۶.
- سعیدینا، احمد (۱۳۸۷)، *سکونتگاه‌های غیررسمی، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی*، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۴-۴۷۳.
- شاطریان، محسن؛ اشنوی، امیر و گنجی‌پور، محمود (۱۳۸۹)، *سنجش رابطه بین محل سکونت و انحرافات محلات حاشیه‌نشین، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، دوره ۱۰، شماره ۱۲ مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۳.
- نورایی، همایون؛ طیبیان، منوچهر و رضایی، ناصر (۱۳۹۲)، «تحلیل امنیت در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی: محله خاک سفید تهران)»، *هویت شهر*، ۷(۱۳): ۱۱-۲.
- نیک‌اندیش، نسرین (۱۳۸۸)، *جغرافیای شهرستان آران و بیدگل*، انتشارات مرسل، ۲۲.
- هاروی، دیوید (۱۳۷۶)، *عدالت اجتماعی و شهر؛ ترجمه فرخ حسامیان و دیگران*، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- وزارت مسکن و شهرسازی کشور ۱۳۹۲.
- UN-HABITAT, (2005), "Slums of the World: the face of Urban Poverty in the New Millennium". <http://www.unhabitat.org> and Policy", Edited by R. P. Pama et al, Vol. III, 1977.org
- Westaway, M. S. (2006), "A Longitudinal Investigation of Satisfaction with Personal and Environmental Quality of life in an Informal South African Housing Settlement", Doornkop, Soweto. Habitat International, vol 30: 1750189.